

Iztok Premrov, Ljubljana

UMETNOST IN TELEVIZIJA

ali o vlogi televizije v sodobni umetnostni zgodovini

Z nestrpnostjo sem pričakoval, kdo izmed mladih umetnostnih zgodovinarjev ali študentov umetnostne zgodovine bo prvi potrdil moje predvidevanje, da bodo prihodnji rodovi umetnostnih zgodovinarjev začeli preučevati naše umetnostno dogajanje tudi na podlagi oddaj in prispevkov o likovni umetnosti, ki so ohranjeni v dokumentaciji Televizije Slovenije. Zgodilo se je prve novembrske dni 1999, ko je absolvent umetnostne zgodovine A. S. v naši redakciji iskal podatke o objavljenih prispevkih o slikarstvu Marka Jakšeta, saj je izvedel, da je bilo v okviru programa Uredništva oddaj o kulturi kar nekaj različnih prispevkov. Ponudil sem mu vse potrebne podatke in ga poučil o delovanju naše dokumentacije in o tem, kje bo kaj našel.

Daljš časa sem tudi pričakoval, da bodo strokovne oddaje o umetnosti oziroma o umetniških dogodkih v našem kulturnem okolju začele resneje zanimati tudi tiste naše ustanove nacionalnega značaja, ki sicer imajo lastne dokumentacijske centre, ter spremljajo in beležijo vse, kar je količkaj pomembnega napisanega in objavljenega v dnevnem časopisju, v revialnem in strokovnem tisku ipd. Pa sem lahko le ugotavljal, da naše delo nima pravega odziva v tovrstnih institucijah, da jih naše oddaje in prispevki zanimajo največkrat le v primeru, ko se nanašajo na njihovo konkretno dejavnost itn., da podatki o objavljenih razstavah ne dosežejo tekočih bibliografij o posameznih živečih in neživečih umetnikih ali seveda tekočega zaznamovanja, korektnega seveda, v poročilih institucij za pretekla delovna leta. Skratka, hote ali nehotе sem postal pozoren na to strokovno ignoranco, ki sem jo poskušal vsaj deloma odpraviti s številnimi pogovori in stiki z direktorji posameznih ustanov, s kustosi za posamezna področja, s strokovnjaki, ki vodijo dokumentacijo, z umetniki, profesorji itn. Če upoštevam presek zadnjih petih let, ugotavljam le, da se je nekoliko premaknilo v smeri korektnejšega spremljanja in zaznamovanja naših specifičnih oddaj o likovni umetnosti sedanjega in preteklega časa, pa čeprav so v njih sodelovali tudi najvidnejši umetnostni strokovnjaki za posamezna področja, ne le domači, ampak tudi tuji. Naj poskusim skrajno preprosto opisati vrednost tovrstnih televizijskih zapisov: vzemimo za primer neko oceno nekega likovnega kritika v oddaji Oči kritike, ki je pred štirimi leti prenehala obstajati. Najprej je tu živa interpretacija likovnega strokovnjaka, ponavlja posneta v avtentičnem okolju razstave del likovnega ustvarjalca, in njegova ponavlja zelo zgoščena (kaj hočemo, televizija je v takih primerih pač bitka s časom...) kritiška predstavitev. Nato sledijo posnetki posameznih razstavljenih del v širših in ožjih izrezih in – kar je najpomembneje – razvidna je prostorska razvrstitev ali postavitev umetnin! Če pogledamo na najnovejše in najaktual-

nejše likovno dogajanje, je jasno, da brez prostorske postavitve ali instalacije sploh ni več pomembnejšega razstavnega dogodka. Končno je tu še posnetek avtorja – likovnega ustvarjalca, večinoma v njegovem neposrednem ustvarjalnem okolju – ateljeju.

Količine tovrstnih informacij (vizualnih, seveda, saj govorimo o vizualni umetnosti!) ne more predstaviti oziroma ohraniti noben drug medij.

Med ustanovami, ki so v svojih letnih poročilih med prvimi začele objavljati podatke o tem, da so bile njihove razstave in drugi dogodki deležni pozornosti televizijskega medija, naj omenim ljubljanski Mestni muzej, ki je ob koncu pregleda in natančnih navedb vsega, kar je izšlo v tiskanih medijih, mimogrede navedel, da so o tem ali onem dogodku poročali tudi na televiziji (kateri, v kateri oddaji, katerega dne, kdo je bil avtor prispevka in še vrste drugih zanimivih in koristnih opredelitev ni bilo opaziti). Torej si s tem objavljenim podatkom nihče ne more prav veliko pomagati. Kako daleč je od te skromne in izredno pomanjkljive omembe do korektnih in stroki koristnih bibliografskih enot, je lahko kaj hitro izračunati. In kje je še tisti dan, ko bodo imele institucije objavljene in popisane prispevke, ki se nanašajo na njihovo trenutno dejavnost, spravljene v svojih arhivih, vsaj na kasetah VHS?

Avtorji likovni ustvarjalci so zaradi svoje boljše odzivnosti, interesa in prožnosti precej bolj v koraku s časom in novimi tehnologijami. Nekateri imajo celo v svojih bibliografijah natančno zbrane in morda tudi že objavljene podatke o svojih nastopih v televizijskem mediju, o predstavitev njihovih razstav, izjav, intervjujev in podobnega. Številni med njimi hranijo videoposnetke prispevkov in oddaj, v katerih je predstavljeno njihovo delo. Kako temeljito so podatkovno obdelani, je seveda odvisno od skrbnosti in natančnosti posameznika. Sam sem na osebno pobudo nekaterih likovnikov z veseljem pripravil in zbral podatke o svojih prispevkih in objavljenih oddajah ter o oddajah in prispevkih drugih avtorjev, ki jih hrani dokumentacija Televizije Slovenije. Tako sem z veseljem ugotovil, da je v monografijah in monografskih katalogih že kar nekaj slovenskih likovnikov zaoralo to ledino. V tujini je to že dolgo uveljavljena praksa, saj se umetniki zavedajo, kako težko se je prebiti v televizijski medij ali doseči, da o tebi in tvoji umetnosti posnamejo film. Tako so ti oziroma takšni podatki med bibliografskimi podatki posebej poudarjeni ali celo na čelu vseh drugih. V monografskem katalogu del Lojzeta Spacala 1937–1997 Šestdeset let umetnikovega dela, izdal Civico museo Revoltella v Trstu ob umetnikovi retrospektivni razstavi ob devetdesetletnici, če se ozremo le po najbližjem kulturnem središču na koncu Južne železnice, je v umetnikovi bibliografiji pod posebnim poglavjem »Video e interviste« zbrano njegovo tovrstno pojavljanje v televizijskem mediju, ki na žalost upošteva le italijanske medije, slovenske oziroma slovensko televizijo pa, milo rečeno, ignorira. Jasno, saj so imeli bibliografijo z najnovejšimi podatki v rokah italijanski strokovnjaki.

Prva monografija o kakem slovenskem živečem umetniku, ki je na Slovenskem izšla z objavljeno bibliografijo o vseh predstavitvah njegovega dela na televiziji in celo na radiu, je monografija o Zvestu Apolloniu avtorice Nives Marvin (samozaložba), sledijo pa ji monografija Jožeta Marinča (1998), Izidorja Urbančiča (1999), ter monografski katalog retrospektive grafik Bogdana Borčiča (1999) itn.

(Opravičujem se, če sem kakšno spregledal). Torej lahko rečemo, da se je premaknilo in da se bo še naprej premikalo z novim tempom, z novo dinamiko, predvsem pa s primerno strokovno zavzetostjo in korektnostjo.

Seveda se je treba zavedati, da je dokumentacija Televizije Slovenije, kjer hranijo nešteto oddaj in vsega, kar je bilo objavljeno, dokaj zaprt sistem, ki ima tudi nalogo varovati zbrano filmsko in video dediščino te osrednje nacionalne televizijske hiše. Z njenim razvojem se je spreminjala tudi njena tehnološka podoba; tako so prve oddaje posnete še na črno-beli film, nato je bil na vrsti barvni film, pa več oblik elektronskega zapisa oziroma njihovih formatov, zadnji aktualni je beta, na pohodu pa je že tudi povsem digitalna slika. Lahko si predstavljamo, da vse te različne oblike slikovnega zapisa, ki jih je televizijski medij pri nas doživel v zadnjih štirih desetletjih, povzročajo vrsto težav, saj morajo biti, če naj bi bili vsak trenutek dosegljivi in uporabni, presneti na zadnji aktualni medij oziroma format. To pomeni, da se mora dokumentacija Televizije Slovenije poleg tekočega spremljanja oddaj in arhiviranja gradiv za nazaj ukvarjati s prepisovanjem in ponovnim oživljanjem nekdanjih oddaj, kar je sicer podvajanje, ampak življenjsko pomembno in nadvse koristno.

Dosedanje izkušnje pri pregledovanju dokumentacije Televizije Slovenije, ko sem iskal arhivsko gradivo o starejših likovnih ustvarjalcih in njihovem delu, so pokazale, da je eden najkoristnejših podatkov, ki največkrat pomeni tudi zadetek v polno, natančen datum določene oddaje, ko je bil prispevek objavljen. Specifika televizijskih oddaj narekuje tudi drugačno logiko oziroma drugačno razvrščanje elementov, ki sicer sestavljajo bibliografske enote. Drugi najkoristnejši podatek je naslov oddaje, nato so na vrsti podatki o avtorju in o sodelavcih oziroma o predstavljenih temah in seveda avtorjih prispevka ali oddaje. Čisto na koncu vsega tega spleta pa seveda odkrijemo ključno prvino, s katero lahko potem praktično operiramo, to je arhivsko številko gradiva, ki je sestavljena iz kratic, ki pomenijo vrsto nosilca gradiva (film, beta ipd.) ter številke. Če je gradivo arhivirano na kaseti, ki ima več oddaj, je na koncu označeno še, da gre za prvi, drugi ali nadaljnji posnetek. Omenil sem že, da so starejše oddaje revitalizirane oziroma prepisane na najnovejši, aktualni format – to je profesionalna videokaseta, ki omogoča enostaven prepis na VHS format, kar omogoča dostopnost uporabnikom domačih videorekorderjev. K temu je treba dodati, da je že kar nekaj oddaj v dokumentaciji Televizije Slovenije prepisanih in shranjenih na kasetah VHS, ki pomagajo pri hitrejšem in preprostejšem pregledovanju gradiv.

R A Z N O

Če hočemo torej oblikovati enoten red bibliografskih podatkov o objavljenem delu ali prispevku nekega likovnega ustvarjalca, je vsekakor treba navesti naslednje podatke: če na koncu ne dodamo arhivske številke dokumentacije Televizije Slovenije, potem je treba že na začetku opredeliti, za katero televizijo gre, saj se v zadnjem času prispevki o kulturnem dogajanju pojavljajo tudi v programih komercialnih televizij. Temu naj sledi naslov oddaje (npr. Kulturne diagonale, Osmi dan, Podoba podobe, TV dnevnik, Odmevi, Kultura ipd.), potem tema: torej – razstava del določenega avtorja, ime umetnika, tip prispevka (npr. poročilo, vest, intervju, komentar, monotematska predstavitev ipd.) in na koncu vsekakor še televizijski avtorji prispevka. In kot rečeno, ves ta splet podatkov zaokrožimo še z arhivsko številko, ki omogoča takojšnji dostop do želenega gradiva.

Samo po takšni obdelavi imamo vse elemente, ki nam zagotavljajo zanesljiv dostop do gradiva, zato bi morali v različnih dokumentacijskih centrih kulturnih ustanov čimprej razmisliti tudi o lastnem internem arhiviranju zanimivih oddaj in prispevkov, seveda v okviru dostopne tehnologije, kar je največkrat VHS. Za natisnjene članke v časopisju že dalj časa obstajajo uveljavljeni sistemi zbiranja, v najnovejšem času pa se to odpira tudi za področje televizijskega oddajanja. Pri obilici zasebnih televizijskih studiov se že pojavljajo tudi takšni, ki ponujajo storitve snemanj zanimivih oddaj in programov za interno uporabo ali za dokumentacijo. Torej ne bi smelo biti več izgovorov, da je pozno zvečer ali ponoči objavljene oddaje težko ali pa nemogoče posneti in tako pripraviti in shraniti za nadaljnjo arhivsko uporabo.